

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzlər üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

İBLİS

Facie – 4 pərdə

HÜSEYN CAVİD

Baş redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Tərtibatçı: Zülfü XƏLİLLOV
Art-direktor: Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ
Cildin dizayneri: Ramil ƏLİYEV

Hüseyn Cavid
İBLİS

Bakı, “Parlaq İmzalar” Nəşriyyatı – 2025, 112 səh.

© Hüseyn Cavid / 1924

© Parlaq İmzalar MMC / 2025

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 145
Yoldaş seriyası – Azərbaycan | 2

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “AVE PRİNT” MMC
İYUL / 2025

Hüseyn Cavid 1882-ci ildə Naxçıvanda anadan olub. İlk ibtidai təhsilini evdə atasından alan, sonra isə 1891-1896-cı illərdə mollaxanada davam etdirən Hüseyn Cavid 1896-1898-ci illərdə görkəmli maarifpərvər ziyalı M. Sidqinin “Tərbiyə” məktəbində oxumuş, daha sonra isə regionun pedaqoji mərkəzlərindən sayılan Təbrizin “Talibiyə” mədrəsəsinin müdavimi olmuşdur.

Cavid klassik şərq poeziyasından və Avropa romantizmindən ilham alaraq milli romantik dramaturgiyanın əsasını qoymuşdur. Onun “Şeyx Sənan” (1914), “İblis” (1918), “Peyğəmbər” (1922), “Topal Teymur” (1925), “Səyavuş” (1933) kimi əsərlərində azadlıq, bəşəriyyətin taleyi, zülmə qarşı üsyan və mənəvi təmizlənmə ideyaları ön plandadır. Böyük şair-dramaturq yaradıcılığında milliliklə ümumbəşəriyyəti vəhdətdə təqdim etməyə çalışmışdır.

1937-ci ildə Stalin repressiyaları zamanı Cavidə qarşı “millətçi” ittihamı irəli sürülmüş və 1938-ci ildə Sibirin İrkutsk vilayətinə sürgün olunmuşdur. Uzun illərin mənəvi-psixoloji təzyiqlərindən sonra səhhəti pozulmuş və 1941-ci il dekabrın 5-də İrkutsk vilayətinin Tayşet rayonunda vəfat etmişdir. Nəşi 1996-cı ildə böyük ehtiramla Bakıya gətirilmiş və Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur.

ƏŞXAS

İblis	–
Mələk	–
İxtiyar şeyx	– ağsaqqal bir sövməənişin...
Xavər	– ixtiyarın torunu.
Arif	– pərişan saçlı, sadə geyimli bir gənc.
Vasif	– könüllü bir türk zabiti (Arifin kiçik qardaşı).
Kiçik zabit	– Vasifin arxadaşı.
Rəna	– son dərəcə gözəl bir şəfqət həmsiresi (türk).
İbn Yəmin	– qırx beş yaşında qaraşın bir ərəb zabiti.
Yaralı zabit	– rus ordusuna mənsub bir gənc.
Zənci çavuş	– İbn Yəminin xidmətçisi və bir nəfər məiyyət əskəri.
Teyf	– Rənanın məqtul babasının xəyalı.
Elxan	– zabit (əskəri qaçaq).

Zabirlər, əskərlər, haydulrlr, rəqqasələr (ərəb),
çingənələr, teyflər, çalğı taqımı və sairə...

İLK PƏRDƏ

Bağdad civarında ağaclıq, mənzərəli bir guşə... Bir tərəfdə dışarısı yaşıllıqlarla mühat bir çardaq, içərisi həsirlə döşənmiş sadə bir qülbəcik... Qülbənin iki pəncərəsi, sağda, solda və qarşıda birər qapısı var. Taxçada bir taqım kitablar nəzərə çarpar. Ağustos, ikinci çağı...

Pərdə açıldıqda Arif bir tərəfdə taxta bir karyola üzərində əlinə təkyə edərək uzanıb düşüncəyə dalmış, səhnə qaranlıq, ətrafda göy gurultusu, şimşək çaxışı, tranpete sədaları, top, tufəng, bomba partlayışları... Qarşıda, səhnənin nəhayətində iki böyük göz (pəncərə) atəşlər, alavlar içində dəhşətli bir müharibə təsvir edir. Bir qaç zabıt əldə durbin müharibə komandasilə məşğul... Gözlərin birində İblis, digərində Mələk görünür.

Gurultudan sonra sükut...

İblis

(məmnun qəhqəhələrə)

Dəryalarə hökm etmədə tufan,
Səhraları sarsıtmada vulkan,
Sellər kimi axmaqda qızıl qan,
Canlar yaxar, evlər yıxar insan...

(qəhqəhə)

M ə l ə k

Ya Rəbb, bu nə dəhşət, nə fəlakət?
Ya Rəbb, bu nə vəhşət, nə zəlalət?
Yox kimsədə insafü mürüvvət,
İblisəmi uymuş bəşəriyyət?!

İblisin müstəhzi və sürəkli qəhqəhələri ilə bərabər, yenə göy
gurultusu, top, mitralyoz sədələri başlar. Sonra sükut...

İ b l i s

(çılğın qəhqəhələrlə)

Toplar veriyor aləmə dəhşət,
Dəhşət!.. Qopuyor sanki qiyamət.
Yağmur kimi göydən yağar atəş!..
Atəş!.. Qaralar, dalğalar atəş!..

M ə l ə k

Ya Rəbb, azacıq lütfü inayət!
Qəhr olmada artıq bəşəriyyət.
Başdan-başa həp yer yüzü vəhşət,
İblis ilə həmrəngi-siyasət.

Gözlər qapanır, səhnə aydınlaşır.

A r i f

(uyqudan oyanır kimi alnını və gözlərini avuşdurur.

Yerindən qalxar, göyə doğru)

Dünyaları yoxdan yaradan, ey ulu Tanrı!
Ey xalığı-hikmət!
Duyduqca, düşündükcə olur qəlbimə tarı
Min şübhəli illət.

Duyduqca, əvət, pərdəli hikmətləri hər an,
Min dürlü həqiqət,
Min dürlü müəmmalı həqiqət mana xəndan,
Həpsində də zülmət...
Bülbüllərin əlhanı, çiçəklərdəki əlvan
Ya şöleyi-əcram,
Olmaz şu mənim çıldıracaq könlümə əlan
Bir mənbəi-ilham.
Ey varlığı yox, yoxluğu vardan daha dilbər!
Ruhim səni izlər.
Lütf et, o gözəl çöhrəni bir an mana göstər,
Könlüm səni özlər.
Uydum da peyğəmbərlərə, qanunə, kitabə,
Duydum yenə qəsvət.
Başdan-başa həp qəhrü qəzəb, tövbə-inabə,
Həp zəfə əlamət...
Hər fəlsəfə bir vəlvələ, həp dadlı xəyalat,
Yox rəhbəri-vicdan;
Sənsiz doğamaz qəlbimə, vicdanıma, heyhat,
Bir şöleyi-irfan.
En gəl mana, yaxud məni yüksəklərə qaldır,
Gəzdir qonağında;
Yerlərdə süründüm, yetişir; göylərə qaldır,
Dindir qucağında,
Qaldır məni, bir seyr edəyim xoşmu, gözəlmi
Cənnətdə mələklər?
Qaldır məni, ta görməyim insandakı zülmi,
Bax, yer üzü inlər.

Ya Rəbb, bu cinayət, bu xəyanət, bu səfəlet
Bulmazmı nəhayət?
İnsanları xəlq etmədə var, bəlkə də, hikmət,
İblisə nə hacət?!

Yorğun və düşüncəli bir halda isikəmləyə oturur. Dərhal səhnənin işığı azalır. İblis sürəkli və istehzal qəhqəhələrlə yerdən – alavlar içindən çıxar. Yaldızlı və əflatuni ridasının ətəkləri hərəkət etdikcə atəşrəng sima və əlbisəsi parlar, durur.

İ b l i s

Arif! Mana bax, sən də mi övhamə qapıldın?
Biçarə uşaq, sən də mi İblisə taqıldın?
Dahilər, ululəzm nəbilər belə məndən
Heç vaxtlə təxlisi-giriban edəməzkən
Daim məni təhqir edərək əyləniyorsun...
Hər söyləniyor, söyləniyor, söyləniyorsun...
Bir gün gəlir, əlbəttə, şü izan ilə sən də
Bazicə olursun qoca İblisin əlində.
İblis, o böyük qüdrət, o atəşli müəmma
Bir gün səni də kəndinə eylər kölə... amma
Heyhat, olamaz dərdinə bir kimsədən imdad,
İmdadə qoşar, qoşsa fəqət ah ilə fəryad.

Ridasının ətəklərini Arifin üzünə sürər, laübali qəhqəhələrlə
çəkilib gedər. Səhnə aydınlaşır.

A r i f

*(şaşqın, sinirli bir tövr ilə saçlarını qarışdırır,
içəri girməkdə olan İxtiyara həyəcanlı və müztərib)*
Gəl, gəl mana! Gəl, eylə mənim dərdimə çarə!

— İblis —

İxtiyar

Oğlum, yenə dərdin nə imiş, söylə, nə çarə?

Arif

(acı təbəssümlərlə)

Yar beynimi, aç qəlbimi! Eyvah açamazsın;
Qaç məndən uzaqlaş, xayır, əsla qaçamazsın.
Mən çılgınım artıq, mana yaxlaşma, kənar ol:
Gəl, qaçma, xayır, dərdimə lütf et də, dəva bul.

İxtiyar

Oğlum, mədəni aləmi nifrətlə buraxdın,
Gəldin şu cədəlsiz, bədəvi aləmə çıxdın,
İnsandakı haqsızlığı, zülmü unut artıq,
Qəlbindəki nifrətləri, vəhşətləri yax, yıq.
Yüz, min deyil İblisə uyan... həp bəşəriyyət
Etmiş bu gün ev yıxmağa, qan içməyə adət.
Arif! Unut, oğlum, unut artıq, məni dinlə,
Sən kəndini məhv eyləyəcəksin bu gedişlə.

Arif

(acı qəhqəhələrlə)

Mümkünmü unutmaq?! Dayanılmaz buna əsla,
Əsla dayanılmaz şu böyük vəhşətə... zira,
Yalnız deyil insanlara, vəhşilərə sorsan,
Onlar belə insandakı vəhşiliyə heyran.

(göyə doğru, sinirli və həyəcanlı)

Bilməm şu cinayət, şu xəyanət, şu fəlakət
Bitməzmi, ilahi! Bu qədər səbrə nə hacət?

(çılğın)

Ver, bir buyuruq ver də cəhənnəmlər açılsın,
Coşsun, bütün atəsləri dünyaya saçılsın.
Yaxsın da, şu zalım bəşərin yurdunu yıxsın,
Hər yer üzü bir ah olaraq göylərə çıxsın.

Bu sırada dəhşətli göy gurultusu başlar. Gurultu ilə bərabər
İblisin şiddətli qəhqəhələri eşidilir. İxtiyar məyus və düşün-
cəli bir halda qülbədən çıxar. Arif əli alnında olaraq gurultu
və qəhqəhələri dinlər. Eyni zamanda səhnənin işığı azalır.
İblis Arifin qarşısına keçir.

A r i f

(fəsinə qoyaraq, şaşqın)

Kimsin, nəçisin? Söylə nədir fikrə məramın?
Nərdən gəliyorsun, nə imiş şöhrəti namın?

İ b l i s

(məğrur qəhqəhələrlə)

Mən imdi bir atəş, fəqət əvvəlcə mələkdim,
Hər xaliqə təsbih idi, təhlil idi virdim,
İlk öncə mələklər məni təqdis ediyordu,
Adəm kimi bir sayğısız axır ləkə vurdu.
Alçalmadı, yüksəldi fəqət şöhrəti şanıma,
Allah ilə bir zikr edilir namü nişanıma.

— İblis —

A r i f

Artıq yetişir, anladım, izahə nə hacət,
Qarşımdakı İblis imiş, eyvah, nə dəhşət!
Həp qəhr oluyorkən şu cahan xain əlinlə,
Bilməm nəyə gəldin, nəyə gəldin, mana söylə?!

İ b l i s

Baxdım, əziyor ruhunu həp qeydi-əsarət,
Gəldim edəyim ta səni hürriyyətə dəvət.
Baxdım, səni məhv etmədə min dürlü xəyalət,
Gəldim verəyim qəlbinə bir nuri-həqiqət.

A r i f

Uymam sana, hər mələnətin, məncə, əyandır,
Dəf ol da get, azqınları, sapqınları qandır!
Hürriyyətə əsla məni sən irdirəməzsən,
Bir zülmət ikən nuri-həqiqət verəməzsən.

İ b l i s

(istehzal qəhqəhələrlə)

Lakin bu xəta... Atəşi zülmət sanıyorsun!
Sən arif ikən, halbuki pək aldanıyorsun.
Zülmət deyilim, iştə mənim hər sözüüm atəş...
Atəş, özüm atəş, üzüm atəş, gözüüm atəş.

A r i f

Mən nurə fəqət talibim, atəş nəmə lazım?!

İ b l i s

Atəşsiz, inan, nur olamaz sabitü qaim,
Atəş, günəş atəş, bəşəriyyət bütün atəş,
Hər bir hərəkət, məbdəi-xilqət bütün atəş...
Zərdüştü düşün! Fəlsəfəsi, fikri, dəhası
Həp atəşə tapdırmaq idi zümreyi-nası.
Yalnız bunu dərk etdi o əllameyi-məşhur,
Yalnız o böyük baş, şu böyük kəşflə məğrur...

A r i f

(sinirli)

Məhv olsa da həp mənləyim uymam sana, dəf ol!

İ b l i s

Durmam, gedərim...

(qəhqəhə ilə çəkilir)

A r i f

Haydı, çəkil, iştə açıq yol!..

(fəsinə bir tərəfə atıb əsəbi hallar keçirir.

Səhnə aydınlaşır)

X a v ə r

(gəlir, həyəcan və tələş ilə)

Söylə, Arif! Aman, nə oldu yenə,
Yenə kimlər göründü gözlərinə?